

ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС

DOI 10.31558/2617-0248.2024.9.14

УДК 321.01:342.228

ПРОЦЕС І СПЕЦИФІКА НАУКОВОГО ОСМИСЛЕННЯ СИМВОЛІЧНОЇ СКЛАДОВОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6977-9716>

Голденштейн К. О., к.політ.н., викладач Політико-правового коледжу «АЛСКО», м. Київ

Розглянуто процес і специфіку наукового осмислення символічної складової національної ідентичності. Співставлено узагальнене світовою наукою розуміння поняття «національна ідентичність» з теорією і практикою його осмислення й реалізації в Україні. Охарактеризовано зарубіжні та вітчизняні підходи щодо символічних аспектів національної ідентичності. З'ясовано особливості впливу російсько-української війни на прискорення ідентифікаційних процесів в українському суспільстві. Визначено особливості реалізації політики ідентичності та роль «м'якої сили» в цьому процесі. На основі аналізу таких важливих чинників, як ідентичність, ідентифікація, міфологія, колективна свідомість, політика ідентичності, політика пам'яті та ін. зроблено висновок про те, що символи національної ідентичності зазвичай гармонізують взаємодію знакових систем і вибудовують ідентифікацію окремих спільнот із цілісними суспільством і державою. Однак для низки держав проблемою стає підтримання балансу мінливості та спадкоємності в ідейно-символічній політиці. Недостатня увага до символічної складової національної ідентичності в умовах культурної глобалізації та реальної зовнішньої експансії загрожує дисбалансом, що гіпотетично може призвести до розмивання національних інтересів, приниження національної культури, вестернізації, невиправдано-прискорених соціальних змін.

Ключові слова: національна ідентичність, символічна складова національної ідентичності, самоідентифікація, колективна свідомість, політика ідентичності, м'яка сила, колективна пам'ять, політична міфологія.

Holdenshtein K. O. Process and specificity of scientific understanding of symbolic component of national identity

The process and specifics of the scientific understanding of the symbolic component of national identity are considered. The understanding of the concept of "national identity" generalized by world science is compared with the theory and practice of its understanding and implementation in Ukraine. Foreign and domestic approaches to symbolic aspects of national identity are characterized. The peculiarities of the impact of the Russian-Ukrainian war on the acceleration of identification processes in Ukrainian society have been clarified. The features of identity policy implementation and the role of "soft power" in this process are determined. Based on the analysis of such important factors as identity, identification, mythology, collective consciousness, identity politics, memory politics, etc. it is concluded that the symbols of national identity usually harmonize the interaction of symbolic systems and build the identification of individual communities with the integral society and the state. However, maintaining the balance of variability and continuity in ideological and symbolic politics becomes a problem for a number of states. Insufficient attention to the symbolic component of national identity in the conditions of cultural globalization and real external expansion threatens with an imbalance, which hypothetically can lead to the erosion of national interests, the humiliation of national culture, Westernization, and unreasonably accelerated social changes.

Keywords: national identity, symbolic component of national identity, self-identification, collective consciousness, identity politics, soft power, collective memory, political mythology.

На сучасному етапі світового розвитку Україна виділяється посеред інших держав своєрідним національним ренесансом. Свідченням цього є безліч символічних відображень, наповнених змістом відроджуваної української культури; категоричне відсторонення від російсько-радянської імперської культури, що зумовила знецінення всього українського; протиставлення нав'язуваному «руському міру» сучасної моделі української національної культури. Серед багатьох питань, що сьогодні хвилюють більшість українських громадян, визначальним є питання: «Хто я є в цьому світі?» І хоча, за словами американського

політолога Б. Андерсона, «представники навіть найменшої нації ніколи не знатимуть більшості зі своїх співвітчизників», безсумнівно є те, що «в уяві кожного житиме образ їх співпричетності» [1, с. 22]. І саме сьогодні ця співпричетність набуває особливої актуальності в контексті збройного протистояння між Україною і Російською Федерацією. І як би часто науковці не оперували терміном «криза ідентичності» щодо українського суспільства, події повномасштабного російського вторгнення в Україну в лютому 2022 року послугували каталізатором радикальних змін у громадянській самоідентифікації [2, с. 110]. З наукової точки зору цей процес характеризується як відродження національної ідентичності. Як засвідчує нинішня ситуація в Україні та подібні процеси різних часів у інших країнах, найвиразніше ідентифікація відображається в символічній складовій, що засвідчують: щире використання на всіх рівнях суспільства державної символіки; підвищена увага до об'єктів давнини, національної історії загалом; масштабні зміни в топоніміці, формування новітніх об'єктів поклоніння.

Проблема наукового осмислення символічної складової національної ідентичності відображена у багатьох наукових працях на загальносвітовому рівні. Серед дослідників цієї проблеми варто насамперед відзначити таких, як Б. Андерсон, П. Бергер, П. Бурд'є, Ю. Габермас, Г. Гонг, І. Гофман, М. Гібернау, Ж. Дерріда, М. Едельман, Е. Еріксон, Е. Кассіер, К. Касторіадіс, Ч. Кулі, Д. Ловенталь, Дж. Мід, М. Петерс, П. Рікер, Е. Сміт, Е. Фромм, М. Хальбвакс. Увага до цієї проблеми прослідковується також у працях українських дослідників, таких, зокрема, як Д. Арабаджієв, О. Буряченко, Г. Вонсович, М. Гнатко, В. Горбатенко, С. Денисюк, Г. Зеленько, Н. Кононенко, В. Корнієнко, Т. Кремень, І. Кресіна, М. Мінаков, Л. Нагорна, М. Розумний, М. Рябчук, О. Ситник, М. Степико, Ю. Шайгородський, Д. Шевчук. Не дивлячись на значний рівень дослідження даної проблеми, її поглиблене розуміння потребує постійної уваги. Тим більше, що в Україні ця проблема, у зв'язку з потрясінням, викликаним російсько-українською війною, набуває першочергового значення.

Відтак, метою даного дослідження є спроба, спираючись на вже існуючі зарубіжні та вітчизняні дослідження, прослідкувати процес осмислення явища національної ідентичності під кутом зору впливу на його розвиток символічних чинників. Реалізація цієї мети передбачає наступні завдання: співставити узагальнене світовою наукою розуміння поняття «національна ідентичність» з теорією і практикою його осмислення й реалізації в Україні; охарактеризувати зарубіжні та вітчизняні підходи щодо символічних аспектів національної ідентичності; з'ясувати особливості впливу російсько-української війни на прискорення ідентифікаційних процесів в українському суспільстві; визначити особливості реалізації політики ідентичності та роль «м'якої сили» в цьому процесі.

Насамперед з'ясуємо, що означає поняття «національна ідентичність» у найбільш загальному сенсі. Знаний фахівець з питань виникнення й розвитку націй і націоналізму Е. Сміт розглядає це явище як унікальний тип колективної ідентичності. Серед особливостей національної ідентичності він називає історичну територію, єдині юридичні права та обов'язки, спільну економіку, спільні міфи та історичну пам'ять, а також спільну культуру та рівні права для всіх членів [3]. Основоположник інтерпретативної соціології І. Гофман дослідив соціальну взаємодію та соціальну ідентичність у контексті суб'єктивної інтерпретації як особливого виду конструювання соціальної реальності [4]. Австрійсько-американський соціолог і теолог П. Бергер довів, що ідентичність формується соціальними процесами, підтримується або навіть переформовується в процесі соціальних відносин [5, с. 84]. Ці підходи співвідносяться з нинішньою ситуацією в Україні, оскільки національна ідентичність тут виступає одночасно чинником відродження історичної пам'яті, наслідком зміни й динамічної трансформації соціальних відносин та конструювання новітньої реальності, а також опорою для забезпечення самоідентифікації на індивідуальному рівні.

Функціонування механізмів та відтворення відповідних уявлень щодо розуміння ідентичності є предметом окремої політики – політики ідентичності, яка «переважно реалізується в ідеологічній та гуманітарній сферах, але є також органічною складовою інших політик – внутрішньополітичної, зовнішньополітичної, соціально-економічної, безпекової» [6, с. 4]. Така політика, хоча й не завжди послідовно, реалізується на нинішньому етапі розвитку України й відповідно включає в себе різноманітні аспекти – культурні, етнічні, гендерні та інші форми ідентифікації, які впливають на те, як люди розуміють себе та взаємодіють у суспільстві. До цього переліку останнім часом долучився військовий чинник. Причому, внаслідок обставин, у яких опинилася Україна, цей чинник з його численними символічними означеннями (прапорами, шевронами, нагородами, відзнаками, ритуальними діями) можна вважати домінуючим. Характеризуючи його, М. Степико зауважує: «Крім основної своєї ролі – протидії зовнішній агресії – військова справа сприяє ідентифікації багатьох членів суспільства як таких, що можуть забезпечувати його безпечне функціонування. Ігнорування цього важливого складника життєдіяльності неодноразово було причиною поразок, а інколи і знищення багатьох народів та націй» [7, с. 249].

Досліджуючи суть та значення символізму у процесі формування політичної ідентичності, необхідно звернутися до теоретичних підходів авторитетних дослідників. Серед них потрібно назвати французького соціолога П. Бурд'є. Оперуючи терміном «символічна влада», він висунув концепцію, яка включає в себе різні види «капіталів» (економічних, культурних і т. д.), розподілених між різними агентами залежно від їхньої позиції у «політичному полі», яке конструюється ієрархією владних відносин [8]. Американський філософ і культуролог Е. Кассіер довів, що людина є взаємозалежною від символу, а значить її неможливо повноцінно

пізнати поза контекстом її символічного світу [9]. Німецький соціолог, філософ, соціальний психолог Е. Фромм дослідив роль сакрального символізму в формуванні ідентичності особистості та соціальних груп [10]. Американський психолог Е. Еріксон проаналізував становлення та розвиток ідентичності у процесі самовизначення, забезпечення власної цілісності та індивідуальності, вплив сакрального символізму на ці процеси [11]. Німецький філософ і соціолог Ю. Габермас обґрунтував комунікаційну парадигму розуміння світу, аналізуючи способи, за допомогою яких сакральний символізм взаємодіє з комунікаційними процесами формування ідентичності [12]. Згідно підходу французького філософа П. Рікера, символізація є однією із основних здібностей людини. Він розуміє символ як структуру значення, де один смисл, який є первинним і буквальним, означає також інший смисл, який є вторинним та неочевидним і який можна зрозуміти, лише повертаючись до первинного смислу [13, с. 419]. Американський політолог М. Едельман, визначаючи політику як «парад абстрактних символів», детально дослідив її ритуально-символічні аспекти, починаючи з публічної, видовищної та глядацької поведінки політичних акторів, ролі мас-медіа в конструюванні політичних образів і закінчуючи особливостями мови політичної комунікації [14, с. 8]. Ці та інші науковці створили теоретичний каркас, завдяки якому можливе подальше дослідження впливу символізму на формування та розвиток національно-культурної ідентичності й розуміння того, що політичний світ є також світом символічної дії. Поряд із цими підходами існують інші концепції щодо формування ідентичності, які в цілому пов'язані з ідеєю, що глибоке вкорінення символізму в структури людської свідомості, сприяє розвитку колективної ідентичності.

За спостереженнями вчених, існують також символи наднаціональних цінностей, окремі елементи яких інтегруються в національну свідомість. Цивілізаційні та міжцивілізаційні символи стають частиною національної ідентичності різних держав. Приміром, цінності християнської чи мусульманської релігії втворюють спільну ідентичність, створивши такі сакральні пам'ятки релігійних настанов, як Біблія і Коран. Концепція ідентичності в тому сенсі, як ми її розуміємо сьогодні, не існувала в стародавньому та середньовічному світі. У середньовіччі ідентичність фактично повністю визначалася оточуючим середовищем. Європейці, насамперед їхні правителі, примусово розвивали почуття спільності, переважно завдяки християнству. Після розпаду Римської імперії церква, зокрема католицька, сприяла формуванню загальноєвропейської культури, спираючись на монастирі, собори та системи законів. Церква підтримувала використання латини як «спільної мови» для європейської еліти, що також слід вважати чинником ідентифікації. Цей період досяг свого піку під час хрестових походів, коли люди жили в ілюзії, що історичний прогрес повністю закодований релігією [15, с. 156]. Релігія й сьогодні продовжує здійснювати значний вплив на суспільство. Зокрема, здобуття Томосу для Православної церкви України в наших нинішніх реаліях можна вважати символом перемагаючої національно-релігійної ідентичності над історично зумовленою чужою духовно-політичною залежністю української нації.

З іншого боку, є символи, які впливові держави представляють як універсальні, хоча вони такими не є. Традиційні та сконструйовані символи та ідентичності включаються як елементи до складу «м'якої сили» певної держави й покликані інтегруватися до іншої політичної культури, сприяти консолідації власного суспільства, а також послаблювати зовнішній дезінтегруючий вплив. «М'яка сила» впливає на інші країни шляхом привабливості своєї культури, цінностей – мови, релігії, публічної дипломатії, ідеології тощо. Так, після розпаду СРСР на пострадянському просторі такі символи як Статуя Свободи і долар виступали не просто як американські, а скоріше як універсальні й були надзвичайно популярні. Тривало також підлаштовування під вестернізовані світові та загальнолюдські символи, якими виступали «демократія», «права людини», «толерантність», «правова держава», «свобода пересування», «глобальне громадянське суспільство» тощо. Цей процес був характерним для 1990-х років. З початком нинішнього століття він пішов на спад. Поряд із м'якою має місце брутальна сила, яка нав'язує іншим народам власну культуру, прагне зруйнувати національні символи та власне й саму національну ідентичність. Так, зокрема, діє російська влада, нав'язуючи всьому світові ідею «руського міра» без кордонів.

У останні десятиліття уряд Китайської Народної Республіки активно інвестує у створення Інститутів Конфуція по всьому світу. Поряд з тим, що ці інститути задумані як освітні центри, спрямовані на вивчення китайської мови та культури, їх можна вважати складовою «м'якої сили» Китаю, спрямованою на формування його міжнародного іміджу [16]. Інститути Конфуція можна порівнювати з іншими установами, які спрямовані на просування національної мови та культури, такими як Португальський інститут культури, Бразильський культурний центр, Британська рада, Французький альянс, Італійський інститут, Інститут Іспанії Сервантеса, Німецький інститут Гете. Однак, на відміну від цих організацій, численні Інститути Конфуція функціонують безпосередньо в університетських містечках, що породжує питання, пов'язані з академічною свободою та політичним впливом.

У символічній системі Китаю панда є символом, органічно поєднаним з національною ідеологією та психологією. Дійсно, її зображення біля центрів Конфуція в українських вишах нібито й не несе жодної загрози національній ідентичності українського суспільства. З іншого боку, цей символ включено до лона «м'якої сили» іншої держави, яка коригує взаємодію національної ідентичності з наднаціональними символами задля посилення свого впливу. Якщо суспільство та ідейно-символічна політика розвиваються нормально, то знаки і символи різних рівнів знаходять належне місце в символічній системі держави та

утворюють певну ієрархію, не стаючи на перешкоді утвердження національної ідеї. З іншого боку, – на думку К. Савон, – світ можна описати як акумуляцію країн, як сукупність міфічних образів, що виникли протягом століть, переважно завдяки внеску митців, а не політиків [17, с. 113].

Іноді причиною розмивання національної ідентичності можуть слугувати цілеспрямовані дії політиків. Так, Канцлер Німеччини Ангела Меркель заявила, що останні роки продемонстрували повний провал концепції мультикультуралізму в її країні, але мігранти, які приїжджають на роботу в Німеччину, на її думку, повинні говорити німецькою мовою, й лише в цьому випадку вони можуть стати повноцінними учасниками ринку праці. Попри це, вона відзначила й протилежне – те, що жителі Німеччини повинні звикнути, що мечеті (як символ мусульманської релігії) стають частиною загального вигляду їхніх міст [18, с. 29].

Звідси, важливо зауважити, що політика ідентичності держави повинна певним чином регулювати співвідношення національно-культурних і зарубіжних ідей та символів. Інтенсивність їх взаємодії, з одного боку, залежить від ступеня відкритості (закритості) суспільства. З іншого боку, вона може бути обумовлена об'єктивними чинниками. Так, за даними Міністерства внутрішніх справ тієї ж Німеччини, внаслідок різкого демографічного перепаду, без мігрантів німецька економіка може обвалитися вже через 30 років [18, с. 29]. Свого часу Ж. Дерріда і Ю. Габермас у маніфесті «Наше оновлення після війни: друге народження Європи» аргументували: «Сьогодні ми знаємо, що багато політичних традицій, які завоювали авторитет під впливом переконання в їх природному походженні, насправді були винайдені. На противагу цьому європейська ідентичність... є чимось тим, що спочатку конструювалося» [19].

З огляду на це, необхідно розмежувати а, можливо, виявити діалектичну єдність з поняттям «ідентичність» таких схожих на нього по суті понять, як «політична ідеологія» і «колективна свідомість». Не вдаючись у подробиці розкриття цих широковідомих для наукової аудиторії категорій, зауважимо, що як політична ідентичність, так і ідеологія можуть знаходити своє відображення у нормативній політичній доктрині та виражатися у доктринальних документах. Але очевидно, що політична ідентичність відрізняється від політичної ідеології масштабністю, оскільки вона може об'єднувати прихильників різних ідеологій, одночасно виражаючи ідею громадянськості й патріотизму, незалежно від партійних уподобань.

Що стосується українського суспільства, то тут, як відомо, статтею 15 Конституції України жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова. Цей феномен не є предметом обговорення в даній статті, але варто підкреслити, що ідеологія в будь-якому суспільстві формує шляхи та лінії колективної творчості, тобто вона здатна об'єднувати суспільство, мобілізувати його на виконання важливих суспільних завдань і одночасно слугувати основою для формування його політичної ідентичності. Конкуруючі ідеології надають перевагу певним перспективам і точкам зору. У той же час забезпечення національної ідентичності вимагає уніфікації на політичному, економічному та культурному рівнях, що передбачає певну ідеологічну форму.

Колективна свідомість в ідеалі покликана здійснювати функції легітимації політичного порядку, консолідації громадян, політичної мобілізації та інтеграції. Але перший крок до формування політичної ідентичності починається із самосвідомості конкретного індивіда, його самоідентифікації на основі значущих і стійких соціокультурних критеріїв, що відображають включеність у соціальне оточення і належність до політичної спільноти, в якій виражені його інтереси. На цьому зрізі потрібно розрізняти поняття «ідентичність» та «ідентифікація», які не є тотожними і які не можна плутати у науковому використанні [20, с. 15]. Наприклад, представники символічного інтеракціонізму та соціальної феноменології Дж. Мід і Ч. Кулі використовують термін «самість» (self), розуміння якого в їхніх теоріях співпадає з розумінням поняття «ідентичність». Дж. Мід у своїй праці «Розум, я і суспільство» (1934) обґрунтовує той факт, що ми приймаємо роль інших осіб, і це призводить до того, що ми починаємо розглядати «іншого» в самих собі. Проте, це також означає, що ми реагуємо на себе, вписуючись у визначені ролі та вдаючись до самокритики, коли ми не відповідаємо очікуванням, які сприймаємо в цьому «іншому». Звідси ідентифікація – це процес встановлення зв'язку між індивідом або групою (спільнотою) та конкретно діяльністю або субстанційною та інституційною сферою. Цей процес може бути свідомим чи несвідомим, інтуїтивним, короточасним чи тривалим у історичному вимірі, відкритим чи прихованим, мирним чи конфліктним, однозначним чи суперечливим тощо. Результатом цього процесу якраз і є формування ідентичності в її різноманітних виявах і типах. Й хоча колективна свідомість не розглядається як проста сума індивідуальних свідомостей, існує взаємне притягання між особами завдяки спільним віруванням і аналогічним почуттям. Останні визначають умови існування колективу, що є найважливішою передумовою для його духовного існування. Зрозуміло, що зростання впливу колективної свідомості регламентує соціальне життя суспільства, зміцнює і поглиблює зв'язок індивіда з групою і, відповідно, впливає на формування ідентичності.

Слід звернути увагу на думку К. Касторіадіса щодо зв'язку символічного з уявним в інституціоналізації. Символічне явище не можна повністю описати переліком ознак, – зауважує він, – воно завжди містить у собі елемент, який виходить за межі раціонального та функціонального. У символічному завжди залишається функціональна складова, яка тісно переплітається з уявним. Навіть якщо можлива редукція явищ культури до їхньої символічної функції, вона завжди зупиняється на межі, оскільки граничні символи неможливо остаточно відділити від уявного, що не підпорядковане функціональній детермінації. Таким чином, функціональна інтерпретація символів та інституцій завжди буде неповною [21].

Але в контексті нашого дослідження, важливо підкреслити, що ці інститути, відтворюючи знаки, супроводжують відтворення самих життєвих сфер, а, зрештою, і суспільства в цілому. У свою чергу і держава, і окремі спільноти використовують ці інститути для вибудовування механізмів національної ідентичності.

У своїй праці «Минуле – чужа країна» (1985) американський науковець Д. Лоуенталь справедливо стверджує, що саме ми, сучасники, конструємо наше минуле вибірково, виходячи з безлічі різноманітних причин і нагальних потреб [22]. На це звертав увагу також М. Хальбвакс, стверджуючи, що формування колективної пам'яті відбувається у згоді із сучасними ідеями та турботами. Минуле (ре)конструюється залежно від проблем і потреб сьогодення. Відповідно, історична політика, що провадиться державою, спрямована на висвічування і «забування» певних подій у колективній пам'яті суспільства, залежно від поточного політичного курсу і порядку денного [23, р. 224]. Деякі дослідники стверджують, що колективна пам'ять та ідентичність ґрунтуються на зв'язках крові, родинних зв'язках, мові та спільній історії. Через передачу з покоління в покоління історія та пам'ять впливають на уявлення громадян про причетність до спільноти, вони присвоюють державі ідентичність та передають цінності та цілі, що визначають майбутнє країни в ім'я її минулого [24, р. 26].

Важливе значення для творення національної ідентичності належить міфу. Існує цілий комплекс наукових праць вітчизняних науковців, присвячених дослідженню феномена політичної міфології як складової символічної політики. Серед їх авторів насамперед слід назвати Д. Арабаджієва [25], Г. Вонсовича [26], М. Гнатка [27], М. Головатого [28], О. Онопка [29], О. Ситника [30], Ю. Шайгородського [31; 32] та інших. Однак доволі часто феномен політичного міфу розглядається переважно як політична технологія. Спостерігається також тенденція підміняти міфом поняття ідеології. Зважаючи на це, доречно зауважити, що міфологія в умовах кардинальної зміни національної свідомості й самосвідомості особистості іноді має вирішальне значення.

Як висновок, слід зазначити, що символи національної ідентичності зазвичай гармонізують взаємодію знакових систем і вибудовують ідентифікацію місцевих спільнот із цілісними суспільством і державою. Однак для низки держав проблемою стає підтримання балансу мінливості та спадкоємності в ідейно-символічній політиці. Недостатня увага до символічної складової національної ідентичності в умовах культурної глобалізації та реальної зовнішньої експансії загрожує дисбалансом, що гіпотетично може призвести до розмивання національних інтересів. Так, громадськість країн, що перебувають у стані перехідного розвитку, представники власного істеблішменту разом із зовнішніми силами можуть налаштовувати на впровадження загальнолюдських цінностей за рахунок національної культури, зумовлювати масштабну вестернізацію соціальних інститутів, орієнтувати суспільство на досягнення швидких результатів, не враховуючи деструктивних наслідків і нездатності суспільства адаптуватися до стрімких змін. Наочно цей процес може бути не вельми помітним, але досить значним за своїми соціальними та політичними наслідками.

Бібліографічний список:

- 1.Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування про походження й поширення націоналізму. Київ : Критика, 2001. 272 с.
- 2.Зеленько Г., Кононенко Н. Як російська військова агресія змінила політичну ідентичність українців. *Національна безпека і оборона*. 2022 №3–4 (189–190). С. 108–114.
- 3.Сміт Е. Національна ідентичність / Пер. з англійської П. Таращука. Київ : Основи, 1994. 224 с.
- 4.Goffman E. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. New York, 1963.
URL: https://books.google.com.ua/books?id=zuMFXuTMAqAC&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
(дата звернення: 09.02.2024)
- 5.Berger P. L. The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge. Garden City : Doubleday, 1966. 220 p.
- 6.Розумний М. М. Політика ідентичності: основні завдання та механізми реалізації (наукова доповідь). Київ : Національний інститут стратегічних досліджень, 2011. 23 с.
- 7.Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія. Київ: НІСД, 2011. 336 с.
- 8.Bourdieu P. Habitus and Field: General Sociology. Volume 2 (1982–1983). Wiley. John Wiley & Sons, LTD, 2023. 432 p.
- 9.Мінаков М. Поняття прафеноменів та культурного досвіду у філософії Е. Кассіра. *Мультиверсум : філософський альманах* / НАН України, Ін-т філософ. ім. Г. С. Сковороди. Київ : Український Центр духовної культури, 2006. Вип. 54. С. 111–116.
- 10.Горностай П. Фромм Еріх. *Політична енциклопедія*. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. С.753–754.
- 11.Erikson E. Identität und Lebenszyklus. Drei Aufsätze; Frankfurt a.M. 1966; 2. Aufl. 1973. 224 s.
- 12.Габермас Ю. Громадянство і національна ідентичність. *Умови громадянства: зб. ст.* / Під редакцією Варта ван Стінбергена: Пер. з англ., передмова та примітки Іваненко О. О. Київ : Український Центр духовної культури, 2005. С. 49–70.

- 13.Шевчук Д. Політичне як уявлене та символічне: до онтології політичного світу. *Наукові записки* [Національного університету «Острозька академія»]. Сер. : Філософія. 2011. Вип. 8. С. 413–424.
- 14.Edelman M. The symbolic uses of politics. Urbana, 1964. 201 p.
- 15.Корнієнко В. О. Еволюція політичного ідеалу (від плюралізму до синтезуючої єдності) : монографія. Вінниця : Універсум-Вінниця, 1999. 430 с.
- 16.Peters M. A. The Chinese Dream: Xi Jinping thought on Socialism with Chinese characteristics for a new era. *Educational Philosophy and Theory*. 2017. Vol. 49. Iss. 14. P. 1299–1304.
- 17.Савон К. В. Вплив політики «м'якої сили» на імідж держави. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр.* Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 66. С. 112–117.
- 18.Корнієнко В. О., Денисюк С. Г., Буряченко О. В. Партиїна ідеологія: система цінностей, або синдром «суспільної кататонії»? *Гілея : збірник наукових праць* [гол. ред. В. М. Вашкевич]. Київ : ВІР УАН, 2017. Вип. 117. С. 253–269.
- 19.Derrida J. Unsere Erneuerung. Nach dem Krieg: Die Wiedergeburt Europas. *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 2003. May 31. P. 33–34.
- 20.Політико-правові механізми формування національної ідентичності населення Донбасу: Наукова записка / Кресіна І.О. (керівник авт. кол.), Шемшученко Ю.С., Горбатенко В.П., Лойко Л.І., Кресін О.В., Стойко О.М. Київ : Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2015. 116 с.
- 21.Castoriadis J. La Société als imaginaire Institution. Entwurf einer politischen Philosophie. Ffm., 1984. S. 452–454.
- 22.Lowenthal D. The Past Is a Foreign Country. Cambridge : Cambridge University Press, 1985. 677 p.
- 23.Halbwachs M. On Collective Memory. Chicago : University of Chicago Press, 1992. 245 p.
- 24.Gong G.W. Memory and History in East and Southeast Asia. Washington : The CSIS Press, 2001. 228 p.
- 25.Арабаджиев Д. Політичний міф як фактор розвитку сучасної політичної свідомості : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03. Київ, 2006. 181 с.
- 26.Вонсович Г. Б. Політичний міф як чинник трансформації політичної свідомості. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць. 2019. №7. С. 106–115.
- 27.Гнатко М. М. Політична міфологія в контексті виборчих політичних технологій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 23. С. 37–44.
- 28.Головатий М. Ф. Політична міфологія : навч. посіб. Київ : МАУП, 2006. 144 с.
- 29.Онопко О. Соціально-політична ідентичність як фактор виникнення політичних міфів України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер. : Культурологія. 2010. Вип. 5. С. 373–380. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoak1_2010_5_50. (дата звернення: 06.06.2023).
- 30.Ситник О. Політична міфологія: проблема визначення. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2013. №27. С. 106–109.
- 31.Шайгородський Ю. Міфологія як засіб моделювання політичної реальності. *Віче*. 2009. № 15. С. 35–38.
- 32.Шайгородський Ю. Ідеологія і міфологія у символічному світі політики. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*. 2008. Спец. вип. С. 46–55.

References:

- 1.Anderson B. Upravleni spilnoty. Mirkuvannia pro pokhodzhennia y poshyrennia natsionalizmu. Kyiv : Krytyka, 2001. 272 s.
- 2.Zelenko H., Kononenko N. Yak rosiiska viiskova ahresia zminyala politychnu identychnist ukrainsiv. *Natsionalna bezpeka i oborona*. 2022 №3–4 (189–190). S. 108–114.
- 3.Smit E. Natsionalna identychnist / Per. z anhliiskoi P. Tarashchuka. Kyiv : Osnovy, 1994. 224 s.
- 4.Goffman E. Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity. New York, 1963. URL: https://books.google.com.ua/books?id=zuMFXuTMAqAC&printsec=frontcover&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (data zvernennia: 09.02.2024)
- 5.Berger P. L. The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge. Garden City : Doubleday, 1966. 220 p.
- 6.Rozumnyi M. M. Polityka identychnosti: osnovni zavdannia ta mekhanizmy realizatsii (naukova dopovid). Kyiv : Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen, 2011. 23 s.
- 7.Stepyko M. T. Ukrainska identychnist: fenomen i zasady formuvannia: monohrafiia. Kyiv: NISD, 2011. 336 s.
- 8.Bourdieu R. Habitus and Field: General Sociology. Volume 2 (1982–1983). Wiley. John Wiley & Sons, LTD, 2023. 432 r.
- 9.Minakov M. Poniattia prafenomeniv ta kulturnoho dosvidu u filosofii E. Kassirera. *Multyversum : filosofskiy almanakh / NAN Ukrainy, In-t filosof. im. H. S. Skovorody*. Kyiv : Ukrainskyi Tsentri dukhovnoi kultury, 2006. Vyp. 54. S. 111–116.
- 10.Hornostai P. Fromm Erikh. Politychna entsyklopediia. Redkol.: Yu. Levenets (holova), Yu. Shapoval (zast. holovy) ta in. Kyiv : Parlamentske vydavnytstvo, 2011. S.753–754.

11. Erikson E. *Identität und Lebenszyklus. Drei Aufsätze*; Frankfurt a.M. 1966; 2. Aufl. 1973. 224 s.
12. Habermas Yu. *Hromadianstvo i natsionalna identychnist. Umovy hromadianstva: zb. st. / Pid redaktsiieiu Varta van Stinberhena: Per. z anhl., peredmovna ta prymitky Ivanenko O. O.* Kyiv : Ukrainskyi Tsentр dukhovnoi kultury, 2005. S. 49–70.
13. Shevchuk D. *Politychne yak uiavlene ta symvolne: do ontolohii politychnoho svitu. Naukovi zapysky [Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»]. Ser. : Filosofiia. 2011. Vyp. 8. S. 413–424.*
14. Edelman M. *The symbolic uses of politics.* Urbana, 1964. 201 p.
15. Korniienko V. O. *Evoliutsiia politychnoho idealu (vid pliuralizmu do syntezuiuchoi yednosti) : monohrafiia.* Vinnytsia : Universum-Vinnytsia, 1999. 430 s.
16. Peters M. A. *The Chinese Dream: Xi Jinping thought on Socialism with Chinese characteristics for a new era. Educational Philosophy and Theory. 2017. Vol. 49. Iss. 14. R. 1299–1304.*
17. Savon K. V. *Vplyv polityky «miakoi syly» na imidzh derzhavy. Aktualni problemy polityky : zb. nauk. pr. Odesa : Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2020. Vyp. 66. S. 112–117.*
18. Korniienko V. O., Denysiuk S. H., Buriachenko O. V. *Partiina ideolohiia: systema tsinnostei, abo syndrom «suspilnoi katatonii»? Hileia : zbirnyk naukovykh prats [hol. red. V. M. Vashkevych]. Kyiv : VIR UAN, 2017. Vyp. 117. S. 253–269.*
19. Derrida J. *Unsere Erneuerung. Nach dem Krieg: Die Wiedergeburt Europas . Frankfurter Allgemeine Zeitung. 2003. May 31. R. 33–34.*
20. *Polityko-pravovi mekhanizmy formuvannia natsionalnoi identychnosti naselennia Donbasu: Naukova zapyska / Kresina I.O. (kerivnyk avt. kol.), Shemshuchenko Yu.S., Horbatenko V.P., Loiko L.I., Kresin O.V., Stoiko O.M.* Kyiv : Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2015. 116 s.
21. Castoriadis Z *Gesellschaft als imaginaire Institution. Entwurf einer politischen Philosophie.* Ffm., 1984. S. 452–454.
22. Lowenthal D. *The Past Is a Foreign Country.* Cambridge : Cambridge University Press, 1985. 677 r.
23. Halbwachs M. *On Collective Memory.* Chicago : University of Chicago Press, 1992. 245 r.
24. Gong G.W. *Memory and History in East and Southeast Asia.* Washington : The CSIS Press, 2001. 228 r.
25. Arabadzhiev D. *Politychnyi mif yak faktor rozvytku suchasnoi politychnoi svidomosti : dys. ... kand. polit. nauk : 23.00.03.* Kyiv, 2006. 181 s.
26. Vonsovykh H. B. *Politychnyi mif yak chynnyk transformatsii politychnoi svidomosti. Problemy suchasnoi psykholohii : zbirnyk naukovykh prats. 2019. №7. S. 106–115.*
27. Hnatko M. M. *Politychna mifolohiia v konteksti vyborchykh politychnykh tekhnolohii. Naukovi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriia 22 : Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin : zb. nauk. prats. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2018. Vyp. 23. S. 37–44.*
28. Holovatyi M. F. *Politychna mifolohiia : navch. posib.* Kyiv : MAUP, 2006. 144 s.
29. Onopko O. *Sotsialno-politychna identychnist yak faktor vynykennia politychnykh mifiv Ukrainy. Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Ser. : Kulturolohiia. 2010. Vyp. 5. S. 373–380. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoakl_2010_5_50. (data zvernennia: 06.06.2023).*
30. Sytnyk O. *Politychna mifolohiia: problema vyznachennia. Naukovyĭ visnyk Skhidnoievropeĭskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukraïny. 2013. №27. S. 106–109.*
31. Shaihorodskiy Yu. *Mifolohiia yak zasib modeliuvannia politychnoi realnosti. Viche. 2009. № 15. S. 35–38.*
32. Shaihorodskiy Yu. *Ideolohiia i mifolohiia u symvolichnomu sviti polityky. Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei. 2008. Spets. vyp. S. 46–55.*

DOI 10.31558/2617-0248.2024.9.15

УДК 32:159.9+324+316.6:159.923:159.95

АНАЛІЗ ПОЛІТИЧНИХ ДЕБАТІВ В КОНТЕКСТІ ПОВЕДІНКОВОЇ ТЕОРІЇ ПОЛІТИКИ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5825-3631>

**Калашлінська М. В., к. політ.н., співробітник відділу міжнародних відносин
Люблінської міської адміністрації (м. Люблін, Польща)**

Авторкою розглядаються особливості політичної поведінки кандидатів у президенти США на прикладі дебатів між Камалією Харріс та Дональдом Трампом, що відбулися 10 вересня 2024 року. Звертається увага на використанні обома кандидатами поведінкових стратегій, які поєднують раціональні та ірраціональні елементи, що розраховані на вплив на виборців через емоційні та когнітивні механізми.